SIMAI MIHÁLY:

ESZMÉLŐ

Csak a villámok oszlopai tartják,
recsegő villám-mestergerendák,
cikcakkos elektromos lécek
az ég beomlani készülő
barlangját,
melybe dinamitként
helyezte el ezt az éjszakát
a könyörtelen Enyészet.

— Mint zöld zsarátnokon,
melengetném kezemet a táj felett;
de mellemen dörömböl a Föld ökle,
ez a fekete fergeteg:

Bocsáss be, Ember!
Ments meg, Ember!
Hozzád hozom, akit előled
eliszonyodva rejtenem kell;
csecsemőmet,
az Életet!

Szíved vörös hús-pólya, vér-pólya,
be kell hogy bugyolálja,
meg kell hogy óvja
sikongó egyszülöttemet!

— Nézzetek
a világot behálózó
ezernyi gyújtózsinórra!
Vágjátok fel a láng ereit,
hogy idejében elvérezzen a Katasztrófa!
ó, mert remeg
a sziklahorizont,
s csak a villámok oszlopai tartják,
recsegő villám-mestergerendák,
cikcakkos elektromos lécek
az ég beomlani készülő
barlangját,
melybe dinamitként
helyezte el ezt az éjszakát
a könyörtelen Enyészet!

Bartalis János:

Mert március volt

Tiszta ágak között hullott a tiszta hó.
A vizes felhő leborult az égről.
De a zöldvetéses föld vigan felkacagott,
— mert március volt.

Egy kismadár pintyegett, amint szállott.
Szárnya meglebbent a légben.
A kertben csókolóztak a nárciszok
— mert március volt.

Ablakomnak mindkét szárnyát kitártam.
Mosoly fogant az ajkamon.
Szívemnek minden vágyát kirepítettem.
A domboldalról ibolyás patak folyt,
— mert március volt.

Kék március! Örömmosolygás!
Ezüst tálban nézte az ég magát.
Tiszta ágak között hullott a tiszta hó.
A hó alatt
meghajoltak
tulipántok, rózsák.
De kicsi szivük frissen felkacagott,
— mert március volt.

VÉGE AZ ÜNNEPNEK

Színhely: *Kacurék ebédlő-nappali szobája.* Idő: *este hat óra. Kacur az asztalt teríti meg, közben morog.*

KACUR: Ez is női munka. *(A telefon szól, Kacur leejt egy villát, felveszi, majd a telefonhoz lép, felveszi a kagylót, telefonálás közben aggódva néz a konyhaajtó felé.)* — Még nem biztos, hogy el tudok menni. Mindent megpróbálok. Most éppen asztalt terítek. Mosogatni, azt nem. Az sokáig tartana, én pedig rögtön vacsora után kártyázni akarok. Jó. Fellázadok. Fel én! Az asztalra is csapok. *(Leteszi a kagylót, az asztalhoz lép és öklével nagyot csap rá. A tányérok csörömpölnek, Kacur ijedten fogja az öklét.)* — Hű, a mindenségit! Ez fáj.

FELESÉG *(be):* Hát te mit csináltál a kezeddel?

KACUR: Tréninget tartottam. Mi van vacsorára?

FELESÉG: Tökfőzelék tükörtojással.

KACUR *(hergeli magát):* Tökfőzelék tükörtojással? Az is vacsora?

FELESÉG: Még hozzá finom, könnyű.

KACUR: Mindig csak főzelék meg tojás. Nem vagyok én bicsérdista.

FELESÉG: Mért, mit akarsz vacsorára?

KACUR: Csirkepaprikást nokedlival, tejfeles uborkasalátát, utána egy pohár mecsekit és egy kitűnő feketét.

FELESÉG: Te nem vagy észnél, Jenő.

KACUR: Mért, a szabadtéri játékok alatt lehetett? *(Először nagyot akar az asztalra ütni, de aztán meggondolja magát.)*

FELESÉG: Az más volt. Akkor tele voltunk vendégekkel, rokonokkal.

KACUR: A vendégek meg a rokonok hasába lehet, az enyémbe nem?

FELESÉG: Jenő, hogy beszélsz? Hát nem érted? A vendég előtt ki kell hogy tegyünk magunkért. És különben is a szabadtéri játékok csak egyszer vannak egy évben.

KACUR: Elég baj az. Akkor mindennap csirke volt meg gyümölcs, meg sajt, finom borocska, fekete. Most meg: tökfőzelék, tükörtojás, tükörtojás, tökfőzelék.

FELESÉG: A hét kövér esztendő után jön a hét sovány, te ezt nem tudod?

KACUR: Valamikor olvastam a bibliában, de nem tudtam, hogy ez így néz ki. Hát jó. Rendben van. Lemondok a csirkéről. Ezzel szemben vacsora után elmegyek egy kicsit kártyázni.

FELESÉG: Mi van veled ma, Jenő?

KACUR: Fellázadok. Érted? *(Tagoltan mondja.)* — Fel-lá-za-dok! Meg az asztalra csapok. *(Nagy lendülettel felemeli az öklét, de a végén lelassítja a lendületet.)* — Egyelőre csak ilyen finoman. Jelképesen.

FELESÉG: Ez a szerencséd. Így én is finom leszek. Egy frászt fogsz te kártyázni. Mosogatni fogsz, drágám.

KACUR: Az ünnepi játékok alatt te biztattál, hogy vacsora után kártyázzak Ödönnel.

FELESÉG: Az akkor volt. De az ünnepeknek vége.

KACUR: Értem már. Porhintés volt az egész. Hadd lássa az a szegény rokon, hogy te milyen áldott jó feleség vagy. Ha közönséged van, akkor megjátszod a megértő hitvest, de ha magunk vagyunk, akkor egy házizsarnok vagy, egy tirannus.

FELESÉG: Jenő, ne sértegess!

KACUR: A rokonok és a vendégek előtt sose veszekedtél velem. Igen, Jenő. Ahogy parancsolod, drágám. Minden úgy lesz, ahogy akarod, édesem. Így fuvoláztál egész nap...

FELESÉG: Talán csak nem akarod, hogy egész évben így fuvolázzak neked?

KACUR: De igenis, akarom.

FELESÉG *(gúnyosan felkacag):* Hol élsz, te, Jenő? A feudalizmusban? Vagy a rabszolgatartó társadalomban?

KACUR: Ez is az én bűnöm. Engedtem, hogy állásba menj és szemináriumra járj. Tessék, most ilyesmiket vagdosol a fejemhez!

FELESÉG: Ne siránkozz, Jenő! Vedd végre tudomásul, hogy egyenjogúság is van.

KACUR: Papíron. A valóságban mi, szerencsétlen férjek, még mindig nem vagyunk egyenjogúak veletek.

FELESÉG: Ne keseregj, Jenő! Harcoljátok ti is ki, ahogy mi kiharcoltuk.

KACUR: Igazad van. Kiharcolom. *(Elszánt képet vág.)*

FELESÉG: Na látod. A hadvészszülte képed már meg is van hozzá! *(Kiviszi az edényeket közben.)* — Tíz perc múlva jöhetsz mosogatni.

KACUR: Ha bol...dog leszek. *(Feleség ki, Kacur kinyitja, majd becsukja utána az ajtót, aztán a telefonhoz lép, tárcsáz, közben fél szeme állandóan az ajtón van.)* — Karcsi, te vagy az? Itt Jenő. Azonnal gyere át. Majd megtudod. A feleségem még nem ismer téged, ugye? Nem. Nagyszerű. Ha azt akarod, hogy kártyázzunk, akkor gyere. Öt perc alatt itt is lehetsz. Ne csöngess, hanem halkan kopogj az ajtón. Végeztem. *(Hirtelen teszi le a kagylót, mert a felesége bejön.)*

FELESÉG *(be. Gyanakodvan.):* Kinek telefonáltál?

KACUR: Én? Senkinek.

FELESÉG: Akkor mit fogdosod a kagylót?

KACUR: Izé... Poros volt. A port töröltem le.

FELESÉG: Na, az szép. De jobb lesz, ha a porruhával csinálod. Ott van a sarokban. *(Kimegy.)*

KACUR *(a sarokba megy, felveszi a porruhát, finnyásan két ujja közé fogja.):* Rabságunk jelképe. *(Ledobja a földre, de aztán ijedten néz az ajtóra. Ismét felveszi a földről és végighúzza a szekrényen.)* — Nem férfinak való. Férfinak a termelőmunka való.

FELESÉG *(már előbb belépett a szobába, hogy a még hátralevő edényeket kivigye.):* A kártya az termelőmunka? Az nektek való?

KACUR: Igen. Mert ott lehet kombinálni. A kártyában van fantázia, ötlet, meglepetés, izgalom. Egy elfogott piros ulti felér egy csatanyerással.

FELESÉG: Na, akkor egyelőre légy szíves azon izgulj, hogy megnyerd a tisztasági csatát. *(Kimegy.)*

KACUR *(pátosszal, közben a portörlő rongyot az ég felé rázza.):* Óh, ti égi hatalmasságok! Látjátok, mivé tette a nő a teremtés koronáját?! *(A por a rongyból a fejére, az arcára és a szemére hull.)* — Íme, az ég áldása. *(Kezével szedi le arcáról, hajáról a szemetet. Halkan kopognak az ajtón. Kinyitja az ajtót. Karcsi be. Kacur kezet akar vele fogni, a portörlő a kezében, hirtelen eldobja.)* — Gyorsan és csöndben, mert minden pillanatban kijöhet. Tehát röviden: lázadás helyett ravaszság. Itt az egész város az ünnepi játékoknak és a vendégeknek él. Szeretünk vendéglátók lenni. Aki vendég, annak minden szabad. És a vendég dicsőségéből ránk is sugárzik valami. Tehát te most vendég vagy.

KARCSI: De most nincsenek szabadtéri játékok.

KACUR: Nem számít, te akkor is vendég vagy. Még pedig messziről jött vendég, mondjuk Párizsból.

KARCSI: Én Párizsból? Minek?

KACUR: Gépet jöttél beszerelni a gyárnak.

KARCSI: De hisz én csak annyit tudok franciául, hogy Monsieur, Madame, joli, meg...

KACUR: Az elég. A feleségem még annyit se tud.

FELESÉG: *(be.)* — Jenő, jöhetsz mosogatni.

KACUR: Engedd meg, drágám, hogy bemutassam izé... Monsieur... Kanapé... urat. Párizsból jött, hogy egy gépet beszereljen nálunk.

FELESÉG: Örvendek, uram.

KARCSI: Madame.

FELESÉG: Érdekes, nálunk a kanapé egy bútordarab.

KACUR: Az is, csakhogy francia eredetű.

FELESÉG: És te hogy beszélsz vele? Hiszen te nem tudsz franciául?

KACUR: Jelbeszéddel.

FELESÉG: És megértitek egymást?

KACUR: Remekül. Figyeld csak meg. Most például helyiyel fogom megkínálni. *(Kezével a székre mutat. Karcsi leül.)* — Na, mit szólsz hozzá?

FELESÉG: Remek. Kérd meg, hogy mondjon valamit franciául.

KACUR: Ez már nehezebb lesz. *(A száját tátogatja.)*

FELESÉG: Mit csinálsz, Jenő? Úgy tátogsz, mint egy partra vetett hal.

KACUR: Ne zavarj! Izé... Parlez franc! A franc essen beléd, beszélj már valamit franciául.

KARCSI: Madame jolie, Zsenő őkör, zsugá passzion.

FELESÉG: Nahát, milyen érdekes. Hogy hasonlít a magyarhoz. Meg is értettem. Azt mondta, asszonyom, ön nagyon csinos, de Jenő egy ökör.

KACUR: Látszik, hogy semmit se tudsz franciául. Barátunk azt mondta, hogy kártyázni szeretne.

FELESÉG: Nem igaz, Te becsapsz.

KACUR: Figyeld csak meg, hogy igazat mondtam. *(Kezével mutatja a kártyakeverés és osztás műveletét.)* — Zsuga?

KARCSI: Oui, oui. *(Bólint a fejével.)*

KACUR *(fölényesen):* Na látod. Hát akkor én most elmegyek vele, drágám, kártyázni. Elviszem a Tiszába, hadd lásson valamit Szeged éjszakai életéből is.

FELESÉG: Itt hagysz magamra?

KACUR: A vendégünk előtt akarsz jelenetet csinálni, hogy otthon elmesélje, a szegedi nők tényleg boszorkányok?

FELESÉG: Na jó. De várjatok még egy pillanatra. Főzök egy feketét.

KACUR: Jó, de siess!

FELESÉG: Mindjárt hozom. *(Kimegy.)*

KACUR: *(örömujjongással)* — Remek, mi?

KARCSI: Úgy látszik, tényleg bevált.

KACUR: Mi az, hogy bevált? Teljes siker! Most már mindenütt ezt csináljuk, öregem! Te vagy az idegen vendég, én vagyok a kísérőd. Nyugodtan sétálhatunk át srégen az úttesten, semmi bajunk se lehet, hiszen te idegen vagy és vendég. Nálunk a vendégnek mindent szabad. A vendéglőben soron kívül, gyorsan és pontosan szolgál ki a pincér. Ha senkinek nem lesz sör, mi biztosan kapunk majd. Az üzletben az eladók karosszéket tólnak alánk és feketével kínálnak majd és nincs az a hiánycikk, amit mi be nem tudunk szerezni.

FELESÉG: *(kinyitja az ajtót, de úgy, hogy Kacur és Karcsi nem veszi észre.)*

KARCSI: És ha rájönnek, hogy nem vagyok idegen?

KACUR: Miért jönnének rá? *(Feleség visszacsukja az ajtót.)*

FELESÉG *(hangja kívülről):* Jenő, gyere a kávéért.

KACUR *(ki. Közben):* Látod, feketét főzött a kedvedért. Mindennap eljönhetnél. *(Ki, majd rögtön vissza. Hozza tálcán a feketét és a csészéket. Feleség is be.)*

FELESÉG *(megkínálja feketével Karcsit.):* Parancsoljon. *(Karcsi néhány kortyot lenyel.)* — Izlik?

KARCSI *(kiesve szerepéből.):* Remek.

FELESÉG: Mi az, maga ért is, beszél is magyarul?

KACUR: *(a fejéhez kap, mutatja, hogy milyen ökör Karcsi.)*

FELESÉG: Mi van veled, Jenő? Fáj a fejed?

KACUR: Majd elmúlik kint a levegőn. Egyébként az úgy van drágám, hogy Kanapé úr már néhány napja itt van és mivel rendkívül jó nyelvérzéke van, néhány szót már megtanult magyarul. Hát nem szép tőle?

FELESÉG: De. Nagyon szép. Légy szíves tanítsd meg akkor arra a magyar közmondásra is, hogy »Könnyebb utolérni a hazug embert, mint a sánta kutyát.«

KACUR: Jelbeszéddel ilyen komplikált dolgot nem lehet megmagyarázni.

FELESÉG: Nincs is rá szükség. Hisz Kanapé úr olyan jól beszél magyarul, hogy anélkül is megérti.

KACUR: Mit akarsz ezzel mondani?

FELESÉG: Azt, hogy mindent tudok. Vége a játéknak, Jenő.

KACUR: Elég baj ez nekem.

FELESÉG: Nincs Tisza, nincs kártya, de vár a mosogatás.

KACUR: Miért nem tarthatnak egész éven át a szabadtéri játékok?

KARCSI: Vagy miért nem bánunk mindig egymással úgy, mint egy idegen vendéggel?

KACUR: Mert ilyenek vagyunk.

Kálmán László

Réti Ödön hagyatéka

Még élt, amikor az irodalmi közvéleménynek az a része, amely egykor figyelt reá, a *Nyugat* olvasótábora, már elfelejtette. Utolsó évtizedét Mátyásföldön, ahova Szegedről költözött, súlyos idegbetegségben vergődte át, s amikor 1939-ben megszabadult kínjaival együtt az élettől is, csak a *Nyugat*, egykori orgánuma búcsúztatta el a finom ízlésű, értő *Elek* Artúr miniatűr esszéjével. Aztán ismét feledésbe merült alakja s életműve egyaránt. *József* Attilával, *Juhász* Gyulával foglalkozva bukkantam rá, előbb irodalomtörténeti szerepére, utóbb saját műveire. József Attila hozzáírt levelében panaszkodik 1922-ben a *Nyugat*ra, hogy nem közlik verseit, sőt nem is válaszolnak »a szegény vidéki embernek«. Első irodalmi kritikáját is éppen Réti Ödön kedves, hangulatos regényéről, a bácskai kisvárosi értelmiség idillből és sivárságból szőtt realista rajzát nyújtó *Zorká*ról írta, arról a könyvről, amelyről a *Nyugat* — szokatlan módon — egyszerre két kritikát is közölt, az egyiket a szerkesztő *Babits* feleségétől, *Török* Sophietól.

Lehet — mert újabban divat —, hogy a sznob fanyalgás megmosolyog vagy megró érte, de 1957-ben *Furcsa népség* címmel a *Tiszatáji Magvetőnél* megjelentettem Réti java novelláinak kötetét. A szegedi visszhang elmaradt, de jólesőn vettem a hírt, hogy az erdélyi és a vajdasági irodalom fölfedezte magának a szegedi írót, mint a szerb és a román népélet írói ábrázolóinak a kevesek közé tartozó egyikét. S írói rangját is megadta a megbízható ítéletű *Illés* Endre, amikor a magyar elbeszélő próza négykötetes korpuszába fölvette Réti egyik elbeszélését, a *Nátót*, azt, amelyet — levelezéséből most látom — még az első világháború idején németre is fordítottak. S a *Nyugat* szerkesztőségének levelei számomra is meglepően bizonyítják, mennyire becsülték és ösztökélték alkotásra az aradi ipariskola rajztanárát, aki 1919 után került Szegedre, s lett a húszas évek első felének híres szegedi írói triumvirátusában, *Mór*a Ferenc és Juhász Gyula mellett a harmadik. Táviratokat olvasok: *»Kéziratot kér a Nyugat«. »Aktuális írást kér és vár: Ignotus.« »Igazán szép, küldjön még. Osvát Ernő.«* A levelekben ilyen sorok állnak: *»Nagyon kérjük, hogy még valami írással — legjobban novellát szeretnénk — tisztelje meg lapunkat. Kiváló tisztelettel: Fenyő Miksa.« »Pompás novelláját megkaptuk és arra kérjük, keressen fel minket írásaival minél sűrűbben. Meleg üdvözlettel igaz jó híve: Gellért Oszkár.«* A *Nyugat* neves grafikusa, a Nyugat-embléma alkotója, *Beck* Ö. Fülöp írja neki: *»Olyan pompás novellát írt mellém a Nyugatba, hogy nem hallgathatom el elragadtatásomat. Szívből gratulálok. Megfokozza örömömet, hogy Osvát, kivel ma beszéltem róla, osztozik véleményemben.«*

Néhány drámáját is közölte a *Nyugat*. Egy szintén román tárgyú egyfelvonásosát, a *Viorát*, Forgács Rózsi kamaraszínháza tűzte műsorára és vitte sikerre a fővárosban, Szegeden és szerte az országban. Makón Móra *Csőszfogadás*ával, Juhász Gyula *Szép csöndesen* című jelenetével együtt került színre 1924 őszén, s ebből az alkalomból készültek az ismert és nevezetes fényképfölvételek a Hollósy Kornélia színház előtt, egyiken a csizmás József Attilával.

Réti Ödön alkotói periódusa úgyszólván egy évtized volt: minden lényeges alkotása a tízes években és a húszas évek elején született, s ő valóban *egyetlen kötetnyi elbeszéléssel* írta be nevét a magyar irodalom történetébe. Ismerjük el, mielőtt még provincializmussal, lokálpatrióta elfogultsággal vádolnának: nem tartozik irodalmunknak nemhogy első, még második vonalába sem. Tisztes közvitéz Réti Ödön prózairodalmunkban, de méltó emléke ápolására.

Novelláinak sajtó alá rendezése során ismertem meg özvegyét, a kedves és okos Rétiné *Bobár* Irént, a költői lelkű, művelt asszonyt, aki maga is verselgetett, s akinek költeményeiből 1924 őszén a Dugonics Társaságban maga Juhász Gyula olvasott föl mutatóul néhányat. A szeretetre méltó Irén néni kimerítő tájékoztatást adott férje elbeszéléseinek történeti és földrajzi hátteréről, keletkezésük körülményeiről, rendelkezésünkre bocsátotta Juhász Gyula-dokumentumait és emlékezéseit. S most, amikor halálát érezte, összeszedte férje hagyatékát, kéziratait, írásainak kivágott és javítgatott példányait, újságcikkeket, leveleket, és vászonzacskóba varrta. Augusztus 22-én, 81 éves korában meghalt. Megrendülten vettem kézbe a maga kezével címzett csomagot, melyet a házbeliek adtak postára. Benne egy levél is: *»Utolsó üdvözlet«* a címe, s így kezdődik: *»Már halódva írom...«*

Az író hagyatékát, melyet egy sokat szenvedett, nagy női lélek gondossága testált rám, legméltóbb helyen, a Somogyi-könyvtárban helyeztem el. Az irodalom búvárai bizonyára találnak még benne kutatnivalót. A levelezésből látom, hogy 1923-ban *Füst* Milán *esszét írt Réti művészetéről*. Megjelenéséről nem tudok, további sorsáról sem, pedig ha megmaradt volna legalább kéziratban, roppant érdekes és értékes lenne. De talán akad még irodalomtörténész, aki Réti oeuvre-jét fölméri.

Péter László